

kách nabízí větší trvanlivost i uživatelský komfort než paperbackové vydání německé série „UTB“. Investovat do této publikace se rozhodně vyplatí!

Jiří Lukeš

KOMENSKÝ INSPIRUJÍCÍ FILOSOFY

Simon Kuchlbauer, Johann Amos Comenius' antisozinianische Schriften. Entwurf eines integrativen Konzepts von Aufklärung, Religionsphilosophie: Diskurse und Orientierungen 8, Dresden: Thelem, 2011, 342 stran.

Kniha je otištěnou doktorskou disertací, a jako takovou je možné vnímat ji co začátečnickou práci, otevírající novou vědeckou dráhu. V jiné perspektivě je však také zdaleka ne již prvním krokem při uskutečňování dlouhodobého projektu, započatého před lety v bamberské filosofické škole Heinricha Becka. Jeho pevné základy položil nejpozději v 80. letech 20. století Erwin Schadel. Tehdy zpracoval svou *Bibliothecam Trinitariorum* – široce pojatý bibliografický soupis, který měl i trinitárnímu myšlení zjednat podobnou bázi, jakou mezitím již dávno disponovali unitářští oponenti. Hned ve světle tohoto průzkumu se Komenský jevil jako významná postava, jež se předjímově postavila na fundovanou obhajobu ontické triády víceméně hned v počátcích novověkého sporu, kdy se unitarismus stával proudem, který měl narůstající (ale také vykolejující) silou ovlivnit koncepci osvícenství. Bylo tedy dobře odůvodněné, když týž Schadel připravil zároveň i edici deseti spisů publikova-

ných Komenským v letech 1659–1662 v rámci debaty a polemiky se sociniánem D. Zwickerem (ale také P. Felgenhauerem), která dodnes nahrazuje stále ještě nevydaný svazek *Opera omnia*. Před několika lety byla navíc doplněna úplným překladem těchto textů do němčiny, připraveným za pomoci několika dalších spolupracovníků a opatřeným komentujícími poznámkami. Úhrnem by tedy samo o sobě šlo o impozantní životní dílo (ač je ve skutečnosti ještě bohatší), jež připravilo skvěle přístupnou základnu pokračovatelům.

Takovým se stal i historik Kuchlbauer. Pod vedením mnohostranné drážďanské filosofky náboženství Hanny-Barbary Gerl-Falkovitz (jejíž doporučující posudek knihu otevírá) se pokusil látku zpracovat v syntetickém přehledu. Ten je Schadelovu dílu mnohostranně zavázán, ale svou povahou představuje i další stadium projektu. Bude smět sloužit za východisko příštích prací – již proto, že z nemalé části má podobu věcně uspořádané a popisné příručky k tematickému komplexu sociální a Komenský.

Pochopitelně ne v tom smyslu, že by se na ni dalo spolehnout výhradně. Jednak sama odkazuje za své hranice, jednak je mírně zatížena charakteristickým neduhem kvalifikačních prací, jejichž vstupní části spíše dokumentují, jak se autoři seznamovali s předměty, o nichž nadále lépe poučí jiní, takže před tiskem je bývá lépe vyškrtnout. Zde jde konkrétně o pasáže věnované dějinám samotného socinianismu a Komenského životopisu. Také leccakému opakování v textu by se bývalo dalo zamezit. Ale

protože jde o okrajové části a prvky díla, jsou i tyto připomínky podružné.

Závažnějším momentem, který ovšem nelze označit za autorovu chybu, je skutečnost, že kniha se jen v omezené míře zabývá teologickými tématy, jež stála v ústředí a zpočátku i popředí kontroverze. Pravým předmětem Kuchlbauerova zájmu totiž je, a to přiznaně a v souladu s oborovým zařazením práce, dvojí pojetí racionality, osvíceného rozumu, jež se postupně vynořuje z pozadí theologumenon. Proto vlastně i je, nakolik se jimi obírá, podává více nábožensko-filosoficky než teologicky. Jedním z průvodních příznaků je též fakt, že prakticky cele pomíjí kontext dobového bohosloví. Takový postup je rozumný, neboť jinak by na sebe autor uvalil celý další komplex badatelsky náročných úkolů, a koneckonců odpovídá i překvapivě řídkému explicitnímu vztahování k řečenému kontextu u Komenského samotného, který v době, o niž se jedná, od svých původních oborových kolegů zjevně již mnoho neočekával. Přesto jsou prázdná místa chvílemi citelná, neboť objektivně Komenský samozřejmě zůstal do dobových souvislostí vpleten, a to přece jen dost intenzivně.

„Tradiční linie Komenského představy supraracionality“, které Kuchlbauer sleduje, představují především platonismus (pomáhající korigovat aristotelický základ formální logiky, výrok *de contradictione*, proti způsobu, kterým s ním operovali sociniáni), sloučení protikladů u Mikuláše Kusánského, a konečně – zvláštním zájmem provázená – „přirozená teologie“ Raymunda

ze Sabundy, který se pokusil obhájit racionalitu trojičného učení bez odkazů k Písmu. Avšak Kuchlbauerovi pochopitelně nejde pouze o linie zpětné. Živý tep jeho zájmu se ozývá naopak zvláště silně v aktualizaci. Protože jde o dvojí možné pojetí rozumového osvětlení, jež Komenský neodmítal, ale chápal jinak než jeho oponenti, interpretativní sled knihy pokračuje v závěrečné části obhlídkou střetání mezi přístupem jednostranně instrumentálním a celostným, izolacionistickým a komplementárním, v čase mezi Komenským a současností. Teprve v něm se plně vyjevily aporie formální logiky, jak si je uvědomil jmenovitě Kant, a ještě později (především frankfurtskou školou) byly popsány následky jejího „zbožnění“: racionalita zbavená smyslu a náchylná k totalitě, když chybějící smysl nahrazuje mocí. Dějinný přehled tak vede až k Habermasovi, který alespoň naznačuje také východisko z krize, ve filosofii komunikace, schopné chápat bytí i život jako vztahový proces, a otevírající tak opět brány též relační ontologii.

Nakonec si tak ale autor při všech metodických omezeních přece jen ukousl stále až příliš velké sousto. Ve své práci prokázal spekulativní nadání i schopnost výstavby – nicméně nevyhnul se ani charakteristickým slabinám oblouků, směle klenutých ve výšinách, avšak založených na co nejtenčích pilířích. Nejen že na své cestě mnohé přešel; i leccos z toho, u čeho se pozastavil, vyřídil velmi rychle a spíše rétorickou formulací (což celkový obraz činí více přehledným než přesvědčivým).

Přes všechnu autorovu snahu platí

toto konstatování také o reformaci – abychom se my drželi vlastního kopýta. Onu snahu je ovšem třeba uznat. Fakt, že filosofickou relevanci díla protestanta Komenského pro naši současnost vyzvedla škola s hlubokými kořeny v římském katolicismu, je vůbec hodný výslovného uznání a sympatie. Ani Kuchlbauer nepřistupuje k reformaci bez respektu. Přesto však ve zkratce, opřené o poněkud nahodile shromážděnou literaturu. Bez ní by nemohl jednoduše a rázně uzavřít, co všechno prý reformaci dokonale znemožnilo pochopit dědictví nominalismu, se kterým ji spojil příliš jednoznačně a úzce. Na stránkách knihy průběžně zjišťujeme, že autorovi zůstala značně cizím myšlenkovým světem. Proto se tu také nikde nesetkáme s tradicí filosofie a teologie slova a jazyka, která je protestantismu blízká a s Kuchlbauerovou koncepcí by pravděpodobně byla i docela slučitelná, nakolik také ona umožňuje chápat svět – a sám rozum – jako strukturu komunikativně-relacionální, založenou ve sdílnosti Boží. I ona má podobu, ve kterých se zajímá o čtení šifer knihy stvoření; ne ovšem bez klíče slova evangelijní zvěsti.

Ale cizí způsoby myšlení není radno nikomu vnucovat. Snad Kuchlbauer i bez jejich příspěvku ještě poněkud více vyjasní otázky spojené se skutečností, že uvažovat trinitárně-analogicky předpokládá znát napřed Trojici božskou. Bez odkazu ke slovu zjevení sám rozum pozorující samotnou přírodu těžko prokáže, že by struktura bytí měla být právě triadická. I Raymund a Komenský se o to pokusili až *ex post* – a své adresáty

nepřesvědčili. Ani Augustin nevyvozoval Trojici z jejích stop ve stvoření, ale naopak nejprve věřil, aby porozuměl. Komenský se tohoto výroku dovolal, Kuchlbauer jej ocitoval – ale s problematikou, která je s ním spojena, se nevyrovnal dost výslovně a zřetelně. Zde čtenářům zůstal cosi dlužen. Tento otevřený konec zvláště výmluvně odhaluje fakt, že poslední pododdlí autor nadepsal „Nový vztah víry a rozumu jakožto předpoklad pro celostné filosofování“, avšak v jeho textu se víře věnoval tak velice nepřímou, že v něm už vůbec nezazní samo toto slovo.

Nicméně na další růst nadaného mladého myslitele můžeme být přejně zvědaví. Stejně jako na případné jiné projevy novodobé recepce Komenského idejí přesahující setrvalý – ale také izolovaný – zájem o jeho dílo pedagogické.

Martin Wernisch

POCTA ALOISI ADLOFOVI

Pavel Černý et al. (ed.), Alois Adlof, 150 let. Život, služba, odkaz, Praha: Církev bratrská, 2012, 598 stran.

Půldruhého století od narození Aloise Adlofa (1861–1927) vydává Církev bratrská kompendium, zpracované 13 autory pod redakčním vedením Jana Štěpána, které chce pokud možno úplně zmapovat život a dílo tohoto význačného muže českého probuzeneckého evangelictví a zakladatelskou postavu Svobodné reformované církve, jejíž pokračovatelkou Církve bratrská je.

Knihy je založena velmi široce a důkladně. Podává nejen podrobný živo-